

ЛЮДСТВО І ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ: В ПОШУКАХ ІНТЕГРОВАНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Дуднікова І.І. (м. Київ)

Анотації

В статті дається аналіз проблем, пов'язаних з соціально-економічним розвитком і глобальними змінами, які відбулися в сучасному світі; аналіз взаємодії суспільства і природи в контексті викликів людської цивілізації; взаємодії людства і глобальних змін.

The analysis of problems, related to socio-economic development and global changes which took a place in the modern world is given in the article; the analysis of co-operation of society and nature in the context of calls of human civilization; co-operation of humanity and global changes are probed.

Ключові слова

ЛЮДСТВО, ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ, ІНТЕГРОВАНА КОНЦЕПЦІЯ, ВЗАЄМОДІЯ СУСПІЛЬСТВА І ПРИРОДИ, СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ

Мета статті:

- проаналізувати проблеми взаємодії людства і природи в контексті глобальних змін, що відбулися в сучасному світі;
- виявити сутність і напрями розвитку глобальної системи;
- проаналізувати напрями екологічного виклику в пошуках формування інтегрованої концепції;
- обґрунтувати сутність концепції інтегрованої ідеології, що може сприяти вирішенню глобальних проблем сучасності.

Вступ

Людська цивілізація у своєму розвитку досягла такої стадії, коли антропогенний вплив на природу набуває якісно нового характеру і в умовах зростаючих екологічних проблем необхідно переосмислити підходи до процесів, які відбуваються не тільки в природі, але і в самому людському суспільстві, а також виявити основні взаємозв'язки між ними і перспективи їх еволюції. Нерозумне і невміле використання величезного потенціалу, яким сьогодні володіє людство, при неефективному підході може привести до його деградації і навіть до загибелі. Промисловий розвиток суспільства супроводжується швидким зростанням і ускладненням виробництв, новими технологіями, технічними нововведеннями і появою раніше небачених синтетичних матеріалів, що в цілому підсилює навантаження на оточуюче середовище, переплітаючись з іншими соціально-економічними проблемами. Наслідки антропогенних екологічних змін носять, як правило, кумулятивний характер і в деяких своїх аспектах вже наближуються до меж, за якими в природі можуть розпочатися незворотні явища, радикальним чином змінюючи природний хід еволюційних процесів на Землі. Серйозної шкоди природі завдають великі виробничі аварії, що супроводжуються,

як правило, викидами великих кількостей шкідливих і загрозливих речовин, вибухами і розрухами. Численні людські жертви, виключення із нормальної життєдіяльності великих регіонів, потужні матеріальні втрати потребують міжнародних зусиль і значних витрат, щоб хоча б частково пом'якшити негативні наслідки і подолати загрозу виникнення серйозних екосоціальних кризових явищ.

Сучасна епоха все більше характеризується тим, що соціально-економічний розвиток людства в значній мірі приходить в суперечність з можливостями біосфери Землі. Сьогодні все частіше фіксуються приклади виснаженості природних ресурсів суші і океану, відбувається необоротне зникнення багатьох видів тваринного і рослинного світу, під впливом людини посилюються техногенні порушення стійких раніше біогеохімічних круговоротів речовин, збільшуються порушення в регіональних екосистемах і відбувається їх неухильна деградація. Докорінні порушення в природі, в свою чергу, незворотно приводять до самого важливого соціального результату – можливості виродження самої людини, що є і першопричиною, і об'єктом грандіозних екологічних змін. Сьогодні однією з головних задач суспільства є необхідність співвиміряти свої дії з можливостями біосфери. Стає реальністю, що антропогенні зміни в процесах, що протікають сьогодні, стали впливати на планетарні характеристики Землі, а це приводить до виникнення нових складних екологічних і соціальних проблем. Зараз вже стали відчутними, наприклад, зміни у відображаючій спроможності Землі, змінюються показники енергообміну Землі з космічним простором, змінюється електропровідність атмосфери. Широко розповсюдженою стає піклування з приводу можливого різкого потепління клімату вже в наступні десятиріччя з непередбачуваними для людини наслідками. Така перспектива вимагає нагальної розробки альтернатив довготривалого розвитку економіки багатьох країн, особливо розташованих на морському побережжі, а також врахування ймовірних змін в міжнародному розподілі праці і в міжнародних економічних зв'язках. Підвищення рівня моря в результаті загального потепління клімату буде незворотно супроводжуватися змінами берегової лінії з відповідними змінами кордонів держав, зон рибальства, міграцією населення. Не важко уявити у зв'язку з цим серйозні соціальні проблеми, що приведе, зокрема, до зростання внутрішньополітичної і міжнародної напруги, виникнення різного роду конфліктів тощо. Проблемою стає стан озонного слою планети та його виснаження в результаті промислових газів з серйозними наслідками для людей у вигляді посилення проникаючої радіації і супутнім зростанням онкологічних та інших захворювань.

Всі ці нові для людства проблеми виникають на фоні і у взаємодії зі «старими», вже існуючими екологічними процесами - зменшенням лісного покриву землі (особливо швидким скороченням тропічних лісів), розповсюдженням загрозливих і шкідливих хімічних речовин,

скороченням біофонду планети, кислотними дощами, зростанням об'ємів загрозливих і токсичних відходів. Не може не викликати тривоги те, що щорічно 6 млн. га земель стає пустинею, знищуються більш як 1 млн. га лісів, кислотні дощі знищують ліса, наносять непоправиму шкоду ґрунту. Вперше за всю історію людства виникло загальне розуміння реальної загрози самознищення людини як біологічного виду в результаті атомних катаклізмів. Не менш реальною і все більше посилюючою є загроза поступового виродження людства в результаті екологічної деградації, окремі елементи якої вже починають виникати. В обох випадках вирішення цих життєво важливих для людства проблем лежить на шляху зниження рівня цих загроз – в результаті скорочення, а потім знищення ядерних арсеналів та іншого озброєння масового знищення та ефективного зниження суперечностей між людиною і природою, що проявляються в природо руйнівальній господарській діяльності, екологічно нераціональній поведінці людей.

Таким чином, стан взаємодії людини і природи на сучасному етапі потребує прийняття екстраординарних заходів і в таких масштабах, які навіть не могли уявити собі попередні покоління. Тепер вже очевидно, що однією з необхідних і основних умов забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку є радикальні зміни відношення людини до природи, відмова від екстенсивного, хижацького і марнотратного природокористування, виховання нового екологічного мислення, і, в першу чергу, глобального підходу до екологічних процесів. Безперечно, зберігає своє значення раціональне використання природних ресурсів на регіональному і національному рівнях. Потребує свого формування нове глобальне політичне мислення, розуміння необхідності радикальних структурних змін в міжнародних механізмах, особливо пов'язаних з регулюванням природокористування.

Широко розповсюджуваний сьогодні термін «глобальні зміни» є узагальненням вираження багатоаспектних, багатоманітних і швидких змін природних процесів, соціально-економічних і екологічних взаємодій в рамках складної планетарної системи, якою є Земля. При цьому всі ці процеси починають проходити зі швидкостями, безпрецедентними для всієї історії нашої планети. Глобальні зміни є реакцією природного середовища на радикальне втручання в неї людини, а реакція самої людини на ці зміни визначається в кінцевому випадку подальшим розвитком не тільки природи на Землі, але і самої людини. Цей розвиток повинен мати ціленаправлений характер, тобто бути науково-обґрунтованим проте адаптація біосфери до потреб людського суспільства повинна бути також базуватися на забезпеченні екологічної стабільності і гомеостаза людини, тобто умов, які гарантують його подальше життя і розвиток. Для коеволюції людини і оточуючої її природи тепер необхідна і певна суспільна структура, тобто така організація людського суспільства, яка здатна була б забезпечити на практиці стійкий розвиток і екосфери і людського суспільства, їх

гармонічного існування. Уявлення про екологічну безпеку, про допустимі межі змін в природних і соціальних процесах, про допустимі межі екологічного і технологічного ризику і його оцінки повинно спиратися на об'єктивне, наукове вивчення процесів, що відбуваються в суспільстві, на реальні уявлення про цілі суспільного розвитку. Проте до сьогоднішнього дня поки що не існує загальноприйнятих визначень і оцінок самого поняття екологічної безпеки, тим більше єдиного методологічного і методичного фундаменту для вивчення серйозних і все більш прискорених змін в умовах життя людей. Це одна із актуальних задач науки, яка повинна мобілізувати всі сили на вирішення цієї і, пов'язаної з нею, практичних і методологічних задач. Зробити це можливо тільки за допомогою об'єднання зусиль вчених різних країн і проектів, за допомогою широких наукових міжнародних наукових програм. Проте реалії зараз такі, що значна частина досліджень глобальних процесів може бути здійснена тільки таким шляхом. Вивчення соціальних і екологічних глобальних змін є тепер в своєму загальному вигляді, по своїм загальним цілям і змісту в значній мірі є прикладною проблемою і потребує у багатьох випадках термінового вирішення проблем. Наприклад, демографічні процеси та процеси урбанізації можуть екстраполюватися з високою мірою надійності і точності, хоча їх можливий зв'язок з екопроцесами та з потеплінням клімату вимагають термінового дослідження і розробки відповідних моделей. Чи інший приклад: прогнозоване подвоєння населення на Землі є реальним фактором, загальним результатом якого є подальше посилення навантаження на природу, особливо в тих регіонах, де буде відбуватися особливо інтенсивне зростання народонаселення. Явище парникового ефекту і його можливі майбутні показники, незважаючи на ймовірне пом'якшення, в результаті посилення хмарного покриву Землі чи інших факторів, може вже вважатися реальною перспективою з достатньою надійністю прогнозу збільшення середньої температури атмосфери планети (в межах 1,5 – 4,5 градусів Цельсія до 2030-2050 р. р.). Це в свою чергу буде сприяти підвищенню рівня світового океану, причому результати цього процесу в соціальній сфері почнуть проявлятися вже в найближчому десятиріччі.

Дані наук про природні і соціальні процеси дозволяють стверджувати, що враховуючи феномен появи нових технологій, виникнення нових галузей, таких як біотехнології чи генна інженерія, упровадження якісно нових технічних обладнань, які функціонують без втручання людини, дозволяють пом'якшити гостроту проблем як в оточуючому середовищі, так і в самому людському суспільстві. А це означає, що вже сьогодні доцільно почати шукати кліматичні, біологічні, а головне – соціальні адаптивні механізми, які допоможуть запобігти виникненню серйозних кризових ситуацій, наслідки яких вже сьогодні важко передбачити. Головне зараз – зосередити увагу на виявленні тих

соціальних і екологічних проблем і процесів, які найбільш чутливі до глобальних змін, що відбуваються. І сьогодні важко уявити собі, що вивчення глобальних змін не повинно зводитися тільки до опису і реєстрації стану того чи іншого процесу, постільки першочерговою задачею є пошук і включення адаптивних механізмів з врахуванням найбільш ймовірного ходу прогнозованих явищ, а для цього необхідно знати динаміку досліджуваних явищ.

Рівень розвитку природничих, технічних і суспільних наук, виникнення широкої інформаційної бази з використанням швидкодіючих і могутніх ЕОМ, застосування методів моделювання і прогнозування природних і соціальних процесів створюють основу для нового загальносистемного підходу до вивчення такої комплексної, динамічної і складної системи, якою є наша планета. З врахуванням того, що в сфері природничих наук за останні десятиріччя досягнуті серйозні успіхи, зокрема, у вивченні і моделюванні багатьох серйозних геобіосферних процесів, які вимагають виявлення динаміки цих процесів. Так, у 1986 р. в Росії була створена широка міжнародна геосферно - біосферна програма (МГБП), розрахована на виконання цих засад на протязі 90- х р. р. Одна із головних задач цієї програми – пояснити і по можливості змоделювати процеси радикальних змін під впливом людини в геоекосфері на глобальному і регіональному рівнях, які по мірі нагромадження у часі і просторі, незважаючи на значну інерційність природних процесів, які впливають в свою чергу і на соціальні обставини в регіонах і на планеті в цілому. В МГБП слід виокремити чотири основних напрями:

1) дослідження: глобальних змін в геоекосфері з врахуванням антропогенних впливів на біохімічні процеси, зокрема на круговорот азоту, сірки, фосфору, води, вуглецю та інших речовин, на динаміку змін в процесах життєзабезпечення, на якість повітря, ґрунту, а також на зв'язки між біосферними і геофізичними процесами;

2) спостереження: спостерігається створення в результаті міжнародної співпраці всезагальної системи моніторингу з використанням стандартизованих процедур для збирання даних зі супутників на геостаціонарній і полярній орбітах із різних наукових станцій для забезпечення часового і просторового підходу до оцінок результатів вимірів. З цією метою під егідою ЮНЕП розгорнуто створення інформаційної бази про глобальні ресурси, які могли б обробляти великі об'єми інформації;

3) моделювання: моделі розглядаються в якості основного інструменту для прогнозування змін в природних процесах і виокремлення тих із них, які викликані антропогенною діяльністю. Передбачається створення ієрархії моделей – від моделей процесів в океані і атмосфері до складних моделей взаємодії компонентів біосфери і зв'язків між фізичними, хімічними і біологічними процесами в темпоральних (часових) масштабах .

4) збирання і обробка даних свідчень про минуле Землі, що дозволяє зробити висновки про зміни на Землі на протязі півмільйона років і навіть більше. Ці дані раніше використовувалися мало і тепер слід переосмислити динаміку змін, які виявлені.

Таким чином, вчені повинні виявляти механізми взаємодії між біосферою і геосферами, включаючи порушення в природних процесах антропогенного характеру, хоча джерела цих порушень, тобто по суті діяльність всього людського суспільства, які прямо чи опосередковано впливають на природу і залишаються проблемою номер один. Саме задача вчених як природничих, так і суспільно-гуманітарних наук заключається в тому, щоб забезпечити правдиву інформацію не тільки для державних органів, на які покладено прийняття рішень, але і для громадськості, яку все це зачіпає самим безпосереднім чином. За останні двадцять років погляди вчених на стан і динаміку процесів, що протікають в оточуючому природному середовищі, істотно змінилася. Сьогодні стверджується думка, що тепер неможливо штучно розділяти дві найважливіші системи планети: 1) геобіосферу із серйозними і складними процесами; 2) і все більш ускладнюючими видами господарсько-виробничу діяльність. Дослідження проблем, пов'язаних з оточуючим середовищем, привели до істотної еволюції: в поглядах на характер взаємовідносин між людським суспільством і природою; на складні проблеми, породжувані такими взаємовідносинами; на прямий зв'язок між рівнем розвитку людської цивілізації та станом оточуючого людину середовища. Таким чином, виникає «зачароване коло» - людина впливає на природу, причому збільшуючи їх масштаби, а природа потребує змін поведінки самої людини і характеру її впливу на природу. Єдиний вихід – ефективний перегляд з загальносистемних позицій всіх аспектів людської діяльності на основі об'єктивних, науково встановлених даних і розробка рекомендацій, направлених на забезпечення збалансованої і стійкої коеволюції природи і людського суспільства, іншими словами – на екологізацію всієї людської діяльності.

Головна мета дослідження – виявити характер і зміст багаточисельних взаємозв'язків між людиною з його діяльністю і глобальними змінами в оточуючому середовищі і на основі проведених результатів провести рекомендації в контексті довгострокової програми дій, направлених на стійкий розвиток людського суспільства в гармонії з оточуючим середовищем. Проте досягнення цієї цілі ускладнюється цілим рядом об'єктивних труднощів, які слід подолати в ході вирішення цих задач. Одна з них – відсутність загальноприйнятих підходів до цих процесів, їх виключна складність і не розробленість методологічної основи для оцінки і аналізу найважливіших глобальних змін і впливу на них людини. Саме уявлення про глобальну екологічну безпеку і допустимі межі втручання людини в природні процеси, морально-етичний зміст цього втручання ще слід розробити і науково

обґрунтувати. В сутності основні екологічні проблеми є виявленням екологічно нераціональної поведінки людини. Тепер задача як природничих, так і соціально-гуманітарних наук – понизити рівень конфронтації природи і людини за рахунок істотного корегування діяльності, тому виникла невідкладна необхідність в структурних економічних, що, в першу чергу, вимагає переходу на ресурсозберігаюче виробництво, використання екологічно безпечних технологій, забезпечення не просто стійкого економічного зростання людського суспільства, підвищення рівня життя людей на планеті, але і проведення широких природоохоронних заходів.

В першу чергу необхідно істотно понизити, а потім і ліквідувати «конфронтаційні піки», подолати джерела найбільш різких змін в оточуючому середовищі, вичерпання природних ресурсів, а також виникнення політичної напруги в різних регіонах планети. На основі наукових даних слід розробити таку структуру національних економік і міжнародної економічної системи, при яких було б економічно не вигідно займатися екологічно нераціональною діяльністю. Взаємозв'язки між природою і суспільством є надзвичайно складними і тому необхідно використання різних моделей для розуміння цих процесів. В спрощеному вигляді взаємодія між природою і суспільством може бути представлена у вигляді двох «чорних ящиків», поєднаними двома взаємонаправленими стрілами: один із цих ящиків – «природа» (біосфера), яка представляє собою сукупність життєвих процесів і життєзабезпечуючих природних систем. Другий – «суспільство» - представляє собою сукупність факторів, які впливають на людське суспільство. Ця модель може задовольнити найбільш загальні потреби, наприклад, підготовку прогнозів з метою отримання певного уявлення про деякі фактори, які впливають на суспільство, щоб в тій чи іншій мірі враховувати їх чи маніпулювати ними (наприклад, вплив нових технологій, вплив на процеси міграції, зміни в чисельності народонаселення і зменшення негативного впливу на природу). Зрозуміло, що така модель не враховує і не може враховувати всієї багатоманітності політичних, економічних і соціальних факторів, які в реальному житті впливають на характер взаємодії природи і суспільства. Зараз деякі вчені складають моделі із п'яти «чорних ящиків», що дає можливість враховувати все більшу кількість факторів, що впливають на цю взаємодію; складаються і інші математичні моделі глобальних процесів, в яких враховуються такі специфічні фактори, як експертні оцінки, різні сценарії протікання природних і соціальних процесів. В контексті вирішення цих проблем серйозну увагу слід приділити питанням розподілу благ, які отримуються від експлуатації природних ресурсів. На протязі всієї своєї історії людство використовувало в своїх інтересах можливості біосфери, але тільки в останні два століття екстенсивні методи добування і використання того, що дає людині біосфера, стали поступово приводити до протилежного результату – не стільки збільшувати добробут громадян, стільки

загрожувати людині, її життю. Егоїстичне відношення до природи, до використання природних ресурсів одночасно приводить до нерівномірності розподілу отриманих багатств. Бідність багатьох країн, що розвиваються, одночасно є і результатом і причиною екологічної деградації, так як великий розрив у рівнях життя між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, все більше збільшується, що сприяє посиленню загрози виникнення глибоких і хворобливих соціально-політичних конфліктів, до яких приводить існуюча екологічна деградація в ряді регіонів світу.

Екологічна криза – це криза оточуючої людини природного середовища, перехід біосфери в стан, який непридатний для життя. Сучасна екологічна криза не має аналогів в історії ні по динаміці, ні по масштабам, коли під загрозою загибелі опинилася вся біосфера в результаті зверхексплуатації її людиною. Поки що криза носить зворотний характер, тому, якщо антропогенне навантаження буде зменшене на природу, то вона може повернутися в нормальне становище. Проте якщо це не буде зроблене, то екологічна криза переросте в екологічну катастрофу з незворотними змінами стану біосфери. Таку динаміку прогнозують до середини ХХІ століття, проте перші ознаки незворотних змін стану біосфери вже фіксуються сьогодні. Такі, наприклад, руйнування озонового стану у верхніх шарах атмосфери, скорочення видової багатоманітності планети, танення льодовиків тощо.

Екологічна катастрофа – явище, що характеризується руйнівним впливом на оточуюче середовище будь-якого регіону, в тому числі і на все живе, включаючи людей. Такі катастрофи можуть бути пов'язані з аномальними природними явищами, включаючи і технічні аварії великого масштабу. Причинами екологічних катастроф, не пов'язаних з аномальними явищами, стає непродумана людська діяльність, в тому числі і зумовлена складністю технічних засобів, які використовуються. Прикладом таких екологічних катастроф є катастрофи, пов'язані з використанням ядерної енергії, перш за все катастрофа, яка відбулася в 1986 р. на Чорнобильській атомній електростанції.

Враховуючи все вищесказане, в умовах глобалізації, в яку втягнуті всі країни, необхідно формувати таку інтегровану концепцію людства, яка базувалася б на екологічному оптимізмі, що розвиває тенденції екологічного вчення В.І.Вернадського про біосферу і ноосферу. Екологічний оптимізм належить до оптимістичного напрямку в філософії (Аристотель, Епікур, Г.В. Лейбніц), Інтегрована ідеологія приймає концепцію необмеженої еволюції, прогресивних кроків в розвитку складних систем і розвитку природи. Вона відображає позитивну сторону комплексних і суперечливих відносин людини з природою, розглядає екологічні кризи як закономірні перехідні етапи розвитку і стверджує, що гармонічні відносини з природою можливі і що реальний вихід із сучасної

екологічної кризи створюється об'єднаними зусиллями усвідомленого і відповідального людства. Екологічний оптимізм як метод практичної орієнтації екологічної свідомості є найважливішою складовою екологічної культури. Незважаючи на те, що невід'ємною частиною екологічного оптимізму є чуттєва компонента, він може бути культивованим за допомогою інтелектуальної компоненти. Екологічний оптимізм проходить декілька етапів в своєму становленні, пов'язаних з співвідношенням одиничного і загального, позитивного і негативного в системах цінностей. В людських культурах екологічний оптимізм існує в декількох формах: наївний екологічний оптимізм; утопічний екологічний оптимізм; зрілий екологічний оптимізм. Він активізує екологічну занепокоєність, пере програмує індивідуальну і суспільну свідомість і вивільняє творчу енергію для невідкладних дій по вирішенню екологічних проблем.

Екологічна інтегрована ідеологія – це форма духовно-практичного освоєння світу в єдності теоретичного і практичного відношення до дійсності, в контексті всезагальності екологічних відносин до будь-якого об'єкта, складова частина філософського світогляду, що набула автономності в рамках філософського світогляду, ставши предметом окремої дисципліни – екологічної філософії, що сформувалася в 70-х рр. XX ст. В епоху глобалізації інтегрована ідеологія слугує ідеологічною засадою екологічних і антиглобалістських рухів. Екологічна інтегрована ідеологія триєдина і представлена трьома підструктурами:

- 1) екологічним знанням (свідомістю);
- 2) діяльними екологічними установленнями, які реалізуються в тому чи іншому відношенні до природи;
- 3) відповідними навичками раціонального природокористування, тобто вміннями, технологіями і стратегіями взаємодії з оточуючим середовищем.

Висновки

1. Якість оточуючого середовища – це ступінь, характер розвитку і функціонування елементів природного і соціального середовища у відповідності з можливостями і потребами певного етапу історичного розвитку суспільства. Передбачає стан природних і перетворених людиною екологічних систем, збереження їх здатності до постійного обміну речовин, енергії і відтворення життя. В природних системах забезпечується дією законів розвитку природи, в перетворених – досягається внеском антропогенної енергії.

2. В сучасних умовах відбувається сильна екодинаміка, що являє собою сукупність процесів зміни біосфери під впливом людини. До числа загрозливих аспектів екодинаміки відносяться: використання відтворюваних природних ресурсів в масштабах, які перевершують здатність природи до відродження; подальше зменшення біорізноманітності, зумовлене посиленням антропогенним тиском на екосистеми; зростання масштабів використання хімічних поєднань, небезпечних для людини і екосистеми; екологічно нестійкий режим

розвитку глобальної енергетики; швидка неконтрольована урбанізація території; глобальні зміни клімату і кругообігу води, зміни біопродуктивності, що визначаються складними і погано вивченими біогеохімічними кругообігами хімічних елементів.

3. В рамках інтегрованої ідеології здійснюється дослідження людських і природних систем, а також вивчаються різноманітні аспекти взаємодії культури, політики, природи. Сучасна планетарна криза заключається в безпрецедентній експлуатації Землі, чому сприяє суспільна система постіндустріального та інформаційного суспільства, яка не тільки руйнує природне середовище, але й згубно впливає на самих людей і соціальний організм країни в цілому. Одна із найголовніших задач інтегрованої ідеології заключається в тому, щоб вписати людську думку, як і саму людину, в природний контекст, а також дослідити природу людського мислення з точки зору його еволюції під впливом природного оточуючого середовища. Принцип «єдності в багатоманітності» визначає не тільки стабільність екосистем, проте бути джерелом їх розвитку і удосконалення, їх здатності до інноваціям і створенню більш складних форм життя і взаємовідносин. Ієрархічне суспільство повинно зійти з арени, а на його місце повинно прийти суспільство, засноване на злагоді, консенсусі, солідаризмі; суспільство майбутнього повинно вирішувати ефективно як соціальні, так і екологічні проблеми, що передбачає його децентралізацію, саморегуляцію і управління за допомогою прямої демократії, так як екологічні проблеми не можливо вирішувати поза суспільними, тобто соціальними відносинами.

Перспективи подальших досліджень

- ✓ аналіз інтегрованої ідеології, що може об'єднати все людство у подоланні глобальних проблем сучасності;
- ✓ пошуки шляхів оптимізації сталого екологічного розвитку сучасного суспільства;
- ✓ дослідження антропогенної кризи як соціального явища, причина якої в дисбалансі між технічною та гуманітарною складовою сучасного суспільства;
- ✓ формування ідеології гуманістичного розвитку, яка полягає в забезпеченні належної якості людського життя, стану природного середовища, соціальної впорядкованості суспільства.

Джерела

1. Таран В.О. Ідеологія перехідного суспільства: (соціально-філософський аналіз ідеологічного процесу в пострадянській Україні): Монографія. - Запоріжжя: ЗЮІ МВ України. - 2000.- 316 с.
2. Бех В.П. Генезис соціального організму країни: Монографія. - 2-е вид. доп. - Запоріжжя: «Просвіта», 2000.- 288 с.

3. Михальченко Н.И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы.- К.: Ин-т соц-ии НАНУ, 2001.- 440с.
4. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / Під ред.. М.О.Шульги.- К.: Ін-т соціології НАН України, 1999.- 687 с.
5. Балабанов О., Голицын В., Терещенко В. Глобальное управление. Монография.- М.: МГИМО: «Университет», 2006.- 647 с.
6. Кочетов Э.Г. Геоэкономический (глобальный) толковый словарь.- Екатеринбург: ОАО ИПР «Уральский рабочий», 2007.- 506 с.
7. Яковлев И.А. История человечества. История отношений человека и природы как цивилизационный процесс.- Санкт-Петербург: «Алетейя», 2007.- 302 с.
8. Лига М.Б. Качество жизни как основа социальной безопасности.- М.: «Гардарика»,- 2007.- 224 с.
9. Нефедов А.М. Цивилизационное общество и его противники.- Санкт-Петербург: «Алетейя». 2007.- 173 с.
10. Гуманитарные проблемы современной цивилизации. У1 Международные Лихачевские чтения.- Санкт-Петербург, СПбГУП, 2006.- 384 с.
11. Джохадзе И. Демократия после модерна.- М.: «Праксис», 2006.- 112 с.
12. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века: Монография.- Изд-во Соловьев, Алгоритм, 2001.- 480 с.
13. Глобалистика: Энциклопедия // И.И. Мазур, А.Н. Чумаков; Центр научных и прикладных программ «Диалог».- М.: ОАО Изд-во «Радуга», 2003.- 1328 с.
14. Анимюнис Г.П., Зотова Н.А. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теории глобализации.- М.: Межд. отношения, 2005.- 676 с.
15. Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы.- М.: Реал.-бук., К.: «Веклер», 2002.- 480 с.

Стаття надійшла 21.11.2007 р.